

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ДРУГА СЕКЦІЯ

СПРАВА "МЕЛЬНИК проти УКРАЇНИ"

(Заява № 72286/01)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

28 березня 2006 року

Це рішення набуває статусу остаточного за обставин викладених у п. 2 ст. 44 Конвенції. Воно може бути відредаговано.

Рішення у справі "Мельник проти України"

У справі «Мельник проти України»

Європейський суд з прав людини (Друга секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

- п. Ж.-П. Коста (Mr J.-P. Costa), Голова,
- п. І. Кабрал Баррето (Mr I. Cabral Barreto),
- п. В. Буткевич (Mr V. Butkevych),
- пані А. Мулароні (Mrs A. Mularoni),
- пані Е. Фура-Сандстрьом (Mrs E. Fura-Sandström),
- пані Д. Йочене (Ms D. Jočienė),
- п. Д. Попович (Mrs D. Popović), судді,

та п. С. Найсміт (Mr S. Naismith), заступник Секретаря секції,

після обговорення у нарадчій кімнаті 7 березня 2006 року, виносить таке рішення, яке було прийняте у зазначену дату:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено на підставі заяви (№ 72286/01) проти України, поданої до Суду відповідно до ст. 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція) громадянином України паном Олександром Васильовичем Мельником (заявник) 14 листопада 2000 року.

2. Заявник, якому було надано юридичну допомогу, був представлений адвокатом, паном Шульгіним, який працює в місті Вінниці (пан В. М. Шульгін є державним захисником, призначеним Всеукраїнським комітетом з захисту прав людини у Вінницькій області — надалі — Комітет. Пан Шульгін також є членом Співки юристів України). Український уряд (Уряд) представлено його Уповноваженим пані Зоряною Бортновською, пізніше — пані Валерією Лутковською.

3. 28 січня 2003 року Суд вирішив повідомити Уряд про заяву. 6 квітня 2004 року Суд повідомив про додаткові скарги відповідно до статті 3 Конвенції. Суд надав заяві першочерговості та відповідно до положень пункту 3 статті 29 Конвенції вирішив одночасно розглянути заяву по суті разом з питанням її прийнятності.

ФАКТИ

4. Заявник, Олександр Васильович Мельник, є українським громадянином, який народився 17 травня 1961 року. На даний момент він відбуває покарання.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

A. Кримінальне провадження проти заявника

5. У грудні 1990 року М. О. Д. (приватна особа) знайшла пакет макової соломки. М. О. Д. за згоди заявника заховав цей пакет в домі заявника з метою подальшого продажу та придбання алкоголю.

6. 28 лютого 2000 року капітан вінницького районного підрозділу внутрішніх справ з боротьби з незаконним обігом наркотиків (БНОН) видав рішення про купівлю макової соломки у заявника на підставі інформації, отриманої з нерозкритих джерел. Це рішення було схвалено вінницьким районним прокурором та головою управління Міністерства внутрішніх справ у Вінниці.

7. В ту саму дату С. І. С. (псевдонім агента, що працює під прикриттям) отримав вказівки від працівників міліції придбати певну кількість макової соломки. Він також отримав 12 гривень¹ на цю купівлю.

8. В ту саму дату заявник та М. О. Д. були заарештовані за продажем наркотиків С. І. С. Макову соломку вагою 190 грамів було вилучено міліцією разом з міченими купюрами, отриманими заявником від С. І. С. Органи міліції підготували резолюції про оперативну закупку, віднайдення, виїмку та зваження речовини та резолюцію про акт огляду покупця. Протоколи було підписано в присутності двох свідків, як того вимагають відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу. Заявник та М. О. Д. не були затримані, їх було звільнено під підписку про невіїзд.

9. 9 та 10 березня 2000 року слідчий вінницького слідчого підрозділу районного відділення Міністерства внутрішніх справ у Вінниці («Підрозділ») допитав двох свідків (В. В. М. та П. Ю. М.). Ними були двоє працівників міліції БНОН, які організували купівлю і у подальшому заарештували заявника та М. О. Д.

10. 24 березня 2000 року слідчий підрозділу поінформував заявника про те, що він має право мати захисника. Слідчий послався на статті 21, 44 та 45 Кримінально-процесуального кодексу. Заявник заявив, що відмовляється від захисника і що таке його рішення не пов'язане з його фінансовою ситуацією.

11. Того ж дня слідчий підрозділу видав постанову про звинувачення заявника у причетності до купівлі, продажу та зберігання наркотичних речовин з наміром продати, що було сплановано групою осіб (стаття 229-1 Кримінального кодексу). Слідчий допитував заявника як обвинуваченого.

¹ 2,3 Євро.

Рішення у справі "Мельник проти України"

12. Заявник стверджує, що в ході розслідування він та його родичі вимагали призначити захисника.

13. 25 квітня 2000 року Вінницький районний суд провів попереднє слухання. Він визнав свою підсудність у даній справі та на вимогу заявника призначив слухання на 22 травня 2000 року. Заявник поінформував суд про те, що він не хотів бути представлений адвокатом під час слухань, бо хотів себе представляти сам. Слухання було перенесене на вимогу М. О. Д.

14. 22 травня 2000 року суд закінчив вивчення справи. Учасниками слухань були прокурор, заявник, М. О. Д., міліціонер-свідок з БНОН (С. В. В.) та Г. А. І., сусід заявника, який був свідком арешту та вилучення грошей працівниками міліції.

15. Протягом слухань суд прийняв рішення заявника про небажання представництва його інтересів адвокатом у суді. Суд також вирішив розглядати справу за відсутності свідків обвинувачення (П. Ю. М. та В. В. М.), яких належним чином було поінформовано про дату та час слухань, але вони не з'явилися в суді. Суддя також поінформував заявника та його співучасника про те, що визнання провини може бути розглянуто судом як пом'якшуюча обставина.

16. 23 травня 2000 року під час слухань заявник частково визнав провину в звинуваченнях проти нього. Зокрема, він заявив, що вважає себе винним у зберіганні макової соломки. В ході судового розгляду заявник знову відмовився від захисника і заявив про бажання навести власні аргументи з причин, що не пов'язані з його важким матеріальним становищем.

17. Протягом слухань заявник та його співучасник не намагалися оскаржити свідчення та не зробили жодних заяв, за винятком тих, що стосуються визнання ними своєї провини та пом'якшення їх вироку. Того ж дня Вінницький районний суд звинуватив заявника у причетності до купівлі та володінні наркотиками з наміром їх продати, що було сплановано групою осіб (стаття 229¹ колишнього Кримінального кодексу). Суд засудив його до п'яти років ув'язнення з конфіскацією власного майна. Зокрема, Вінницький районний суд встановив, що

«...в ході слухань [заявник] частково визнав свою вину...

...в ході попереднього слідства свідки (П. Ю. М.) та (В. В. М.) (офіцери міліції) пояснили, що (С. І. С.) мав придбати (соломку) в будівлі пана Мельника...

Провину відповідача ... також доводять інші докази, зокрема акт купівлі, протокол обшуку покупця, протокол купівлі під прикриттям, протокол виїмки, протокол зважування (та) висновки судового експерта (щодо кількості сухого маку)...

...суд вважає, що в діях пана Мельника присутній наступний *corpus juris*, передбачений статтею 229¹ Кримінального кодексу: незаконне придбання (та) володіння з метою продажу, що сплановано групою осіб...»

Рішення у справі "Мельник проти України"

18. 29 травня 2000 року заявник подав апеляційну скаргу на вирок до Вінницького обласного суду. Зокрема він зазначив, що тільки зберігав макову соломку і що його вирок має бути м'якшим та без позбавлення волі.

19. 12 липня 2000 року Вінницький обласний суд за відсутності заявника та в присутності прокурора відхилив апеляційну скаргу заявника та залишив у силі вирок від 23 травня 2000 року. Вирок став остаточним.

20. 24 жовтня 2000 року Комітет переглянув клопотання дружини заявника, яка вимагала юридичного представництва інтересів свого чоловіка. Того ж дня Комітет призначив пана Шульгіна громадським захисником заявника.

21. 30 жовтня 2000 року пан Шульгін подав скарги голові Вінницького районного суду з проханням дозволити перегляд матеріалів справи та зустріч із заявником, щоб мати змогу підготувати апеляційну скаргу на вирок.

22. 2 листопада 2000 року суддя Вінницького районного суду відмовив у задоволенні заяви на підставі того, що закон не дозволяє громадському захиснику вчиняти подібні дії. Зокрема, суд поінформував пана Шульгіна:

«...Вінницький районний суд інформує вас про те, що заява від 30 жовтня 2000 року про надання матеріалів кримінальної справи ... та надання побачення з ним для захисту його інтересів в порядку нагляду не підлягає задоволенню, поскільки згідно із законодавством України громадський захисник є суб'єктом лише судового розгляду справи і закон не надає йому права оскаржувати вирок.

Крім того, у статті 384 Кримінально-процесуального кодексу України ... даний вичерпний перелік осіб, які мають право опротестовувати вироки, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, у главі 31 Кримінально-процесуального кодексу України ... визначено підстави і порядок перегляду у порядку нагляду...»

В. Утримання заявника

23. 28 вересня 2000 року з метою відбуття покарання заявника було доправлено до Вінницького СІЗО.

24. 29 вересня 2000 року заявника було переведено до Вінницької в'язниці № 1, де він перебував з 29 вересня до 18 жовтня 2000 року.

25. Після прибуття до Вінницької в'язниці № 1 заявника оглянули лікарі з медичної частини в'язниці, які визнали заявника здоровим.

26. 2 жовтня 2000 року заявник пройшов флюорографію. Цей огляд не виявив жодних ознак хвороби.

27. У період з 29 вересня по 18 жовтня 2000 року заявник не скаржився адміністрації в'язниці та не звертався з проханням відправити пошту третім особам.

Рішення у справі "Мельник проти України"

28. У той же час у період між 18 жовтня та 31 жовтня 2000 року заявника було переведено з Вінницької в'язниці № 1 до Арбузинської установи № 316/83 Миколаївської області («Виправна установа № 316/83»).

29. 31 жовтня 2000 року заявник прибув до виправної установи № 316/83. Проте його не було піддано медичному огляду з метою виявлення туберкульозу.

30. Заявника утримували у виправній установі № 316/83 з 31 жовтня 2000 року до 23 квітня 2001 року. Заявника розташували у загальній камері № 10. Він мав окреме ліжко та необхідні меблі, йому було видано одяг та білизну. У камері, яка мала природну вентиляцію, великі скляні вікна та електрику, знаходилося ще 32 особи.

31. Протягом перебування заявника у цій установі його двічі навідували рідні: один раз його брат — 7 грудня 2000 року, другий — дружина 8 грудня 2000 року.

32. У період з жовтня 2000 року до квітня 2001 року адміністрація виправної установи не зареєструвала жодної вихідної кореспонденції заявника. Більше того, в журналі реєстрації відвідувачів на 2000–2001 рр. не було зареєстровано прохань представника заявника про зустріч.

33. 13 квітня 2001 року вперше заявник попросив викликати лікаря до виправної установи № 316/83, скаржачись на переривчасте дихання та слизовий кашель. Того ж дня заявника було оглянуто та зроблено флюорографію. В результаті цього обстеження лікар з центральної районної лікарні міста Арбузинська встановив заявнику діагноз запалення легенів з підозрою на рак легенів. З метою встановлення остаточного діагнозу було вирішено провести додаткову флюорографію грудної клітки.

34. 14 квітня 2001 року було проведено флюорографію грудної клітки. Рентгенолог центральної районної лікарні міста Арбузинська зробив висновок, що заявник страждає на рак легенів.

35. 19 квітня 2001 року заявника було переведено до лікарні Даріївської виправної установи № 10 для подальшого медичного огляду та лікування. У період з 19 квітня до 22 червня 2001 заявника лікували та проводили медичні огляди. Подальший діагноз — туберкульоз у початковій стадії.

36. 23 квітня 2001 року заявника було переведено до Снігурівської виправної установи № 5 в Миколаївській області («Виправна установа № 5», міжобласна лікарня для засуджених), де було підтверджено діагноз захворювання на туберкульоз.

37. З 26 червня заявник лікувався стаціонарно у виправній установі № 5. Уряд стверджує, що заявник отримав все необхідне лікування, призначене за рекомендаціями Міністерства охорони здоров'я.

Рішення у справі "Мельник проти України"

38. 4 червня 2002 року з огляду на покращення його стану здоров'я заявника було переведено на амбулаторне лікування. З 11 серпня 2003 року заявник отримував регулярне амбулаторне лікування з метою попередження рецидиву. Проте тривале лікування туберкульозу призвело до побічних ефектів, таких як погіршення зору та головокружінь.

39. З 12 березня 2004 року заявника утримували у виправній установі № 5 з діагнозом клінічний туберкульоз.

40. Відповідно до журналу реєстрації вихідної кореспонденції виправної установи № 5 12 листопада 2002 року заявник надіслав листа дружині. Більше жодної кореспонденції заявником надіслано не було.

41. 20 грудня 2001 року заявник отримав дозвіл на побачення з братом на 24 години.

42. Уряд стверджував, що в ході відбування покарання заявника не відвідували адвокати або громадські захисники і не було жодних заяв з проханням про побачення.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

A. Відповідне національне законодавство та практика відносно скарг відповідно до п. 1 статті 6 Конвенції

1. Конституція України

43. Відповідні витяги з статей 59 та 63 Конституції України говорять про наступне:

«Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

...Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист...»

2. Кримінально_процесуальний кодекс (до внесення змін 21 червня 2001 року)

44. Відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу передбачають наступне:

Стаття 21

Забезпечення підозрюваному, обвинуваченому і підсудному права на захист

«Підозрюваному, обвинуваченому і підсудному забезпечується право на захист.

Рішення у справі "Мельник проти України"

Особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор, суддя і суд зобов'язані до першого допиту підозрюваного, обвинуваченого і підсудного роз'яснити їм право мати захисника і скласти про це протокол, а також надати підозрюваному, обвинуваченому і підсудному можливість захищатися встановленими законом засобами від пред'явленого обвинувачення та забезпечити охорону їх особистих і майнових прав».

Стаття 45¹

Обов'язкова участь захисника

«Участь захисника при провадженні дізнання, попереднього слідства і в розгляді кримінальної справи в суді першої інстанції є обов'язковою, крім випадків відмови підозрюваного, обвинуваченого і підсудного від захисника у порядку, передбаченому частиною другою статті 46 цього Кодексу».

Стаття 46

Відмова від захисника і його заміна

«Підозрюваний, обвинувачений і підсудний мають право в будь-який момент провадження у справі відмовитися від захисника. Така відмова допускається лише з ініціативи підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного і не може бути перешкодою для продовження участі у справі прокурора або громадського обвинувача, а також захисників інших підозрюваних, обвинувачених чи підсудних.

В разі відмови від захисника особа, яка провадить дізнання, або слідчий складає протокол, суд виносить ухвалу, а суддя — постанову».

Стаття 47

Порядок призначення захисника

«Захисник ... запрошується підозрюваним, обвинуваченим чи підсудним, його законними представниками, родичами або іншими особами за дорученням чи на прохання підозрюваного, обвинуваченого і підсудного...»

Стаття 370

Істотні порушення вимог кримінально-процесуального закону

«...Вирок в усякому разі належить скасувати:

...4) якщо справу розглянуто судом без участі захисника в тих випадках, коли за законом його участь обов'язкова».

¹ Статтю було змінено Законом «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України» від 21 червня 2001 року і яка застосовувалася на час розгляду справи.

В. Відповідне міжнародне право та інші матеріали стосовно умов тримання та туберкульозу

1. Постанови Кабінету Міністрів України

45. Постанова Кабінету Міністрів від 27 грудня 2001 року № 1752 «Про норми харчування для осіб, хворих на туберкульоз та інфікованих мікробактеріями туберкульозу» передбачає, що кожний дорослий засуджений, що хворіє на туберкульоз, повинен отримувати щоденно добовий раціон у 3,198 кілокалорій.

46. Постанова Кабінету Міністрів від 16 червня 1992 року № 336 «Про норми харчування осіб, які тримаються в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках та інших приймальниках Міністерства внутрішніх справ» та Додаток № 1 до неї (Норма № 1 харчування осіб, які тримаються в установах виконання покарань) передбачає, що кожен засуджений повинен отримувати 3,026 кілокалорій (загальна норма) та 3,059.4 кілокалорій (норма дієтичного харчування).

2. Комітет з попередження тортур («КПТ»)

47. Відповідні витяги з Другої Загальної Доповіді з діяльності КПТ, що охоплює період з 1 січня до 31 грудня 1991 року (СРТ/Inf (92) 3 of April 1992), кажуть про наступне:

«43. Питання про те, яким є прийнятний розмір для камери (чи будь-якого іншого місця утримання/розташування), є важким питанням. Даючи таку оцінку, необхідно зважати на велику кількість факторів. Проте делегації КПТ усвідомили гостру потребу проведення жорсткого курсу в цій сфері. На даний момент критерієм, який використовується (що розглядається скоріше як базовий рівень, ніж мінімальний стандарт), є одиночна камера для перебування більше, ніж кілька годин: 7 м², 2 чи більше метри між стінами, 2,5 метри заввишки».

48. Відповідні витяги з 7 загальної доповіді Комітету з попередження тортур (КПТ/Inf (97) 10), що стосуються «перенаселення в'язниць» та «великої вмісткості спалень», передбачають наступне:

«28. Перенаселення в'язниць продовжує шкідливо впливати на пенітенціарні системи країн Європи та руйнує намагання покращити умови тримання. Негативні наслідки перенаселення в'язниць вже було висвітлено в попередніх Загальних Доповідях. Оскільки сфера діяльності КПТ поширилася на європейський континент, Комітет зіткнувся з великою кількістю ув'язнень, що призвело до надзвичайного перенаселення в'язниць».

29. В багатьох країнах, які відвідав КПТ, зокрема в Центральній та Східній Європі, приміщення для в'язнів зазвичай являє собою загальні спальні великої вмісткості, в яких є всі чи майже всі необхідні умови існування, такі як: ліжка, житлова площа, санітарні приміщення. КПТ протестує проти самого принципу існування подібних приміщень в закритих в'язницях, і цей факт посилюється

Рішення у справі "Мельник проти України"

тим, що зазвичай в цих спальнях в'язні утримуються за несприятливих умов скучення. Без сумніву, різні фактори, включаючи традиції утримання у в'язницях, зумовлюють в певних країнах перевагу багатоосібних приміщень у в'язницях над одиничними камерами. Проте цілком очевидно, що недоліків такого утримання, коли десятки в'язнів живуть та сплять разом, набагато більше, ніж переваг.

Велика вмісткість спалень невідворотно тягне за собою позбавлення їх права усамітнитись в їх щоденному житті. Більше того, високим є ризик насильства та залякування. Такі жилі умови стимулюють розвиток злочинних субкультур та сприяють підтриманню єдності кримінальних угруповань. Це унеможливає відповідний контроль з боку персоналу в'язниці, особливо у випадках заворушень, зовнішніх втручань, що призводять до застосування сили. За таких умов відповідне розташування в'язнів, що базується на непоодиноких ризиках та необхідній оцінці, також стає мало можливим. Всі ці проблеми загострюються, коли кількість утримуваних осіб перевищує доцільний рівень; далі це тягне за собою ситуацію, за якої погіршуються санітарні умови, такі як умивальники, недостатнім є рівень вентиляції, що призводить для багатьох осіб до прикрих умов.

КПТ тим не менш має наголосити на тому, що зменшення кількості приміщень для багатьох осіб в бік менших приміщень має супроводжуватись заходами, які б дозволяли в'язням проводити певну частину дня за доцільним завданням поза межами приміщення, де вони мешкають».

49. Відповідні витяги з 7 Загальної Доповіді з діяльності КПТ, що охоплює період з 1 січня до 31 грудня 1996 року, СРТ/Inf (97), опублікованої 22 серпня 1997 року (з подальшими посиланнями на Другу Доповідь КПТ з 1 січня по 31 грудня 1991 року [СРТ/Inf (92) 3, paragraph 46]) говорять наступне:

«Перенаселена в'язниця призводить до скучення та негігієнічного розташування; неможливості усамітнитись (навіть під час справляння фізіологічних потреб); зниження діяльності поза межами камери через те, що кількість в'язнів перевищує кількість персоналу та доступні можливості; перевантаження медичних умов; зростання напруги і, отже, насильства між в'язнями та в'язнями і персоналом. І цей перелік не є вичерпним. КПТ дійшов висновку, що несприятливі наслідки перенаселення призводять до нелюдських та таких, що принижують гідність, умов тримання».

3. Доповідь КПТ від 2002 року після відвідин України

50. Стосовно туберкульозу Доповідь Комітету з попередження тортур після відвідин України в 2002 році (СРТ/Inf (2002)23) говорить наступне:

«...в двох попередніх доповідях КПТ детально розглядала цю проблему, що впливає на пенітенціарну систему України. В 2000 році стан справ у відвіданих закладах був таким же безнадійним, як і в минулому, коли велася боротьба з туберкульозом та лікуванням в'язнів, що страждали на цю хворобу.

КПТ звертається до української влади, щоб запевнити, що пенітенціарна система знаходиться в стані втілення стратегії ефективного виявлення та

Рішення у справі "Мельник проти України"

боротьби проти туберкульозу, дотримуючись вже втілених рекомендацій (див. параграфи 153 та 154 Доповіді від 1998 року та параграф 51 Доповіді від 1999 року, а також 104 параграф вище).

...Умови були сприятливими для поширення хвороби та становлять небезпеку для здоров'я: зокрема, не було доступу до денного світла чи свіжого повітря, рівень гігієнічних умов не є достатнім ... Більше того, в світлі інших даних, отриманих делегацією, Комітет рекомендує, щоб кожному хворому на туберкульоз дозволили проводити принаймні годину на відкритому повітрі.

...Рекомендації (щодо медичних послуг):

— має бути вжито необхідних заходів, щоб забезпечити відповідне постачання медикаментів до пенітенціарних установ, надзвичайне значення надається постачанню медикаментів, необхідних для лікування туберкульозу (параграфи 104, 106 та 111);

— забезпечити, щоб в усіх пенітенціарних закладах кожен новоприбулий в'язень був належним чином обстежений лікарем якнайшвидше після його прибуття; за виключенням обставин, коли огляд має бути проведено в день прибуття до пенітенціарних закладів (параграф 108);

— українські владні органи мають забезпечити, щоб пенітенціарна система могла використати ефективні заходи запобігання та протидії туберкульозу, дотримуючись наданих раніше рекомендацій (параграф 111);

— всім в'язням, що страждають на туберкульоз, має бути гарантована щонайменше годинна прогулянка на відкритому повітрі (параграф 112)».

4. Доповідь Всесвітньої Організації здоров'я від 2004 року

51. Відповідні витяги з доповіді Всесвітньої Організації здоров'я стосовно України кажуть наступне:

«...Туберкульоз є ще однією проблемою, на яку страждає Україна. Хоча захворювання на бацилу Кельметта-Герена зростає з 1993 року на 93 % у порівнянні з кінцем 90-х років, зареєстрованих випадків побільшало вдвічі з часів незалежності, з 32,2 випадків на 100 000 осіб в 1991 році до 66,5 випадків на 100 000 осіб в 2000 році і приблизно 91,3 випадків на 100 000 осіб в 2002 році. Ситуація є надзвичайно критичною серед населення в'язниць, що складають 30 % всіх хворих на туберкульоз в Україні. Виявлено, що 14 000 осіб з-поміж 200 000 населення в'язниць хворі на туберкульоз, що дорівнює загальноприйнятому рівню 7000 осіб на 100 000 осіб. Більше того, 40 % смертельних випадків у в'язницях спричинені захворюванню на туберкульоз. В той же час швидко зростає стійкий до ліків туберкульоз, що ставить нову проблему перед системою охорони здоров'я, оскільки його важче та дорожче лікувати. Дослідження, що надійшли з Чернігова, свідчать про те, що приблизно 50 % нових хворих на туберкульоз мають опір щонайменше до одного з препаратів; у 10–15 % випадках існує опір до декількох препаратів..

Погіршення ситуації з захворюванням на туберкульоз в Україні, що відзначалося раніше, завдячує багатьом факторам. Недостатність фінансування призводить до неможливості модернізувати та обладнати приміщення для лікування туберкульозу, зокрема підтримувати загальний рівень медичних послуг, що призводить до зниження доступу до послуг. Також продовженню зростання туберкульозних показників сприяла епідемія ВІЛ, 50 % дорослих, що померли від СНІДу у 1997 році, хворіли на туберкульоз. На даний час 54 особи

Рішення у справі "Мельник проти України"

на 100 000 населення, які хворіють на туберкульоз, мають ВІЛ. Опір до багатьох препаратів для лікування туберкульозу було спричинено неадекватним лікуванням та через брак медичного постачання. У відповідь на епідемію туберкульозу Міністерство охорони здоров'я прийняло Національну програму боротьби із захворюванням на туберкульоз на 2002–2005 роки. Ця ініціатива отримала значну підтримку з боку Світового банку, який виділив 60 млн. доларів США на Проект Контролю захворюваності на ВІЛ/СНІД».

5. Доповідь Світового банку щодо захворюваності на туберкульоз в Україні

52. Відповідні витяги з Стратегії Світового банку відносно фінансової допомоги країнам (СДК) свідчать про наступне (document no. 20723-UA, August 16, 2000):

«...Україна має довгу історію ефективного контролю туберкульозу та інших інфекційних захворювань. Спеціалізовані лікарі та інші медичні працівники добре треновані, система контролю за туберкульозом має довгу та славу історію. Проте система зіткнулася з фінансовими труднощами в період економічної нестабільності. По всій країні, як у Міністерстві охорони здоров'я, так і у в'язницях, необхідно модернізувати обладнання по боротьбі з туберкульозом, особливо лабораторні умови, з тим, щоб випадки захворювання на туберкульоз були раніше виявлені та лікувалися більш ефективно. Амбулаторне лікування також потребує удосконалень з тим, щоб краще відслідковувався лікувальний режим. Детальний аналіз питань щодо захворювання на туберкульоз викладено в секції В.

...Епідеміологічна ситуація з захворювання на туберкульоз: в результаті всебічної та дієвої системи контролю за поширенням туберкульозу в 1990 році Україна продемонструвала меншу кількість хворих на туберкульоз в теперішній період, 16,465 хворих з показником 32 випадки на 100 000 осіб. Також як і в багатьох нових незалежних державах, рівень захворюваності на туберкульоз надзвичайно зріс в Україні з часів незалежності, після розпаду СРСР. До 1999 року кількість хворих досягла 32,691, з показником 65, що вдвічі більше, ніж у 1990 році. Показник варіюється в залежності від адміністративної одиниці від 35,9 у Києві та у 72,9 у Запоріжжі. Близько 30 % всіх хворих на туберкульоз в Україні складають в'язні та люди, які утримуються в СІЗО. Проблеми перенаселення, поганого харчування, спізнїла діагностика та недостатність медикаментів, які добре відомі в'язням, погіршують ситуацію з захворюванням на туберкульоз. Близько 14 000 осіб з 200 000 в'язнів в Україні хворі на туберкульоз (загальноприйняте — 7000 осіб на 100 000 осіб). Сорок відсотків смертельних випадків у в'язницях припадають на хворих на туберкульоз.

Опір організму лікам проти туберкульозу, що важче виявити та лікувати, швидко зростає. Попередні результати демонструють, що половина пацієнтів має опір принаймні до одного препарату, тоді як опір на ISONIAZID, RIFAMPICIN (які відносяться до ліків, які найчастіше викликають опір, див. додаток II, технічні терміни) присутній в 10–15 % випадків захворювання.

...В цілому, 75–80 % випадків захворювання припадають на вікову групу від 20 до 59 років. Пропорційне відношення хворих на туберкульоз чоловіків та жінок складає 7 на 1. Показник хвороби зріс на 141 відсоток серед міського населення в період з 1990 року до 1998 року, тоді як зріст цього показника серед

Рішення у справі "Мельник проти України"

сільського населення склав 67,2 відсотки. Випадки захворювання на туберкульоз діагностуються значно пізніше, на більш ускладнених стадіях хвороби, ніж в інших районах світу.

Комбінація факторів посилює епідемію. В період економічного занепаду медичні послуги не були стійкими. Доступність медичної допомоги знизилася та зростання рівня не лікування хвороби разом з децентралізацією послуг по регіонах та безоплатних диспансерів ... призвели до епідемій туберкульозу та ВІЛу. В 1997 році близько 30 відсотків дорослих, інфікованих на СНІД, та 50 відсотків дорослих, що помирають від СНІДу, були також хворими на туберкульоз. Опір до багатьох ліків проти туберкульозу був спричинений неадекватним лікуванням та браком медичного постачання».

6. Доповідь Державного Департаменту США (2004)

53. Відповідні витяги з Доповіді Державного Департаменту:

«...Україна, показник захворювань на туберкульоз в якій становить 95 осіб щорічно на 100 000 осіб, посідає восьме місце в Європі та Євразії. Відповідно до Глобального контролю за туберкульозом ВОЗ: за Доповіддю ВОЗ 2004 в Україні за 2002 рік зареєстровано 47 000 випадків захворювання на туберкульоз. З них близько половини зараження через слину, 43 хворих на 100 000 осіб. В 2003 році Національною Програмою за контролем туберкульозу (НТП) зареєстровано 40 271 випадків захворювання на SS+ з показником 76 осіб на 100 000 осіб, що майже дублює цей показник. В Україні існували суттєві перешкоди щодо імплементації рекомендованої ВОЗ Програми терапії, Короткостроковий підхід, що є результатом усталеного застарілого медичного підходу до лікування туберкульозу та управління. Показники захворювань на туберкульоз також відбивають погіршення системи охорони здоров'я в Україні з моменту розпаду СРСР на початку 90-х років. Цей розпад сприяв поширенню інфекційних хвороб, включаючи туберкульоз та опір до ліків проти туберкульозу, в багатьох колишніх радянських республіках. Україні не вдалося підтримати попередню інфраструктуру лікування туберкульозу, і вона потребує нових підходів у боротьбі зі зростанням проблеми туберкульозу».

ПРАВО

I. ПОПЕРЕДНІ ЗАУВАЖЕННЯ

A. Позиція представника заявника

54. Уряд зазначив, що пан Шульгін не подав жодного документу до Суду, який би доводив, що він є представником заявника під час провадження в Суді. Більше того, Уряд стверджував, що пан Шульгін не є «адвокатом, уповноваженим законом практикувати в будь-якій

з Договірних Сторін», оскільки він є суто громадським захисником, призначеним Всеукраїнським комітетом з захисту прав людини у Вінницькій області. Відповідно, Уряд запропонував вилучити заяву з

реєстру справ через те, що її не було подано жертвою порушення Конвенції чи належним чином уповноваженим заявником. Уряд також зазначив, що оскільки довіреність було датовано 26 травня 2003 року, заяву має бути відхилено через те, що заявник не дотримався умови прийнятності в частині подання заяви протягом шестимісячного строку, передбаченого Судом для подання заяв.

55. Заявник не погодився. Зокрема він стверджував, що він знав про заяву до Суду з моменту її подання (2 серпня 2001 року) і погодився на його представництво в Суді паном Шульгіним. Проте він був не в змозі надіслати зазначений лист раніше, оскільки голова виправної установи № 316/83 відмовився посвідчити його підпис. Більше того, він подав до Суду довіреність від 26 травня 2003 року, посвідчену головою виправної установи № 5.

56. Суд нагадує, що відповідно до правила 36 Регламенту Суду, у випадку, коли заявник обирає представництво юристом, замість того щоб представляти свої інтереси самому, п. 3 правила 45 Регламенту Суду вимагає подачі довіреності чи письмових повноважень вчиняти дії самим представником (див. ухвалу у справі *Willis and Others v. The United Kingdom* (dec.), № 49764/99, від 4 березня 2003 року). Він зазначає, що певні документи, зокрема такі, як ордер адвокатського об'єднання, які чітко не зазначають той факт, що заявник наділив повноваженнями представника захищати його інтереси в Європейському суді з прав людини, можуть означати, що представник має повноваження вчиняти будь-які правові дії, покликані покращити ситуацію заявника, включаючи подання заяви до Суду (див. ухвалу у справі *Falkovych v. Ukraine*, № 64200/00, від 29 червня 2004 року). Суд також зазначає, що пан Шульгін діяв від імені заявника від самого початку провадження як його громадський захисник на підставі рішення Всеукраїнського Комітету з захисту прав людини у Вінницькій області від 24 жовтня 2000 року. Більше того, він намагався брати участь в кримінальному провадженні в якості громадського захисника заявника, що вбачається з матеріалів справи, та, як його адвокат, він має право представляти заявника в провадженні в Суді.

57. За цих обставин Суд вважає, що рішення від 24 жовтня 2000 року та лист про надання повноважень від 26 травня 2003 року є достатніми для набуття чинності довіреності та можливості представляти інтереси заявника в Конвенційному провадженні. Отже, заперечення Уряду стосовно непереконливості та недотримання шестимісячного строку мають бути відхилені.

В. Зловживання правом на подачу заяви

58. Уряд стверджував, що адвокат заявника умисно зазначив в поданих ним до Суду документах, зокрема в листі від 21 червня 2001 року, що заявник не міг оскаржити рішення Вінницького районного суду, оскільки йому не було призначено адвоката і йому бракувало навичок захищати себе самостійно. Уряд зазначив, що заява, яка умисно базувалась на описі фактів, в яких було пропущено ключові події, в принципі, може являти собою порушення права на подання заяви в розумінні п. 3 статті 35 Конвенції. Отже, Уряд запропонував відхилити заяву заявника з цих підстав.

59. Представник заявника зазначив, що йому було надано лише обмежений доступ до кримінальної справи заявника і що заявник, який не має юридичних знань та досвіду, не міг захищати себе сам під час провадження в суді першої інстанції. Більше того, він додав, що його вимоги переглянути та вивчити справу було відхилено кілька разів.

60. Суд, зваживши на точки зору сторін та свою практику з даного питання (див. рішення у справі *Al&Nashif v. Bulgaria*, № 50963/99, п. 89, від 20 червня 2002 року), не вбачає в даній справі порушення з боку адвоката заявника права на подачу заяви, особливої уваги було надано обмеженню його права на доступ до матеріалів справи. Отже, зауваження Уряду є безпідставними та мають бути відхилені.

С. Нові скарги заявника, подані до Суду після направлення справи Уряду-відповідачу

61. Суд зазначає, що Конвенційні інститути мають повноваження переглядати, в світлі повноти вимог Конвенції, оскаржувані заявником обставини. На виконання їх завдань Конвенційні інститути вільні законодавчо тлумачити факти справи, як встановлено в цьому світлі, в інший спосіб, ніж це зазначено заявником, або, якщо в цьому є потреба, переглянути факти у свій спосіб. Більше того, вони мають брати до уваги не тільки первинну заяву, але й додаткові документи, покликані доповнити останню, щоб заповнити попередні прогалини та неточності (див. рішення у справі *Ringeisen v. Austria*, від 16 липня 1971 року, Series A № 13, сс. 40–41, п. 98, порівняно з с. 34, п. 79, та сс. 39–40, пп. 96–97).

62. Суд зазначає, що нові скарги було подано після направлення справи Уряду та у відповідь на зауваження Уряду щодо прийнятності заяви, і вони базувалися на порушенні п. 1 статті 8 Конвенції. Суд знову наголосив, що відповідно до його практики поняття «приватне життя» широке і не має вичерпного визначення; воно може, залежно від обставин, розуміти моральну та фізичну цілісність особи (див. рішення у справі *X and Y v. The Netherlands*, від 26 березня 1985 року,

Series A № 91, с. 11, п. 22; *Costello&Roberts v. The United Kingdom*, від 25 березня 1993 року, Series A, № 247-C, сс. 60–61, пп. 34, 36). Суд наголошує, що стаття 8 може поширюватися на ситуації позбавлення свободи та може розглядатися як надання захисту в умовах затримання, котрі не відповідають рівню суворості, передбаченому статтею 3 Конвенції (див. рішення у справі *Raninen v. Finland*, від 16 грудня 1997 року, Reports of Judgments and Decisions 1997-VIII, п. 63).

63. Проте, на думку Суду, ці скарги в світлі статті 8 Конвенції стосуються не умов тримання заявника, але порушення державою права заявника на вихідну кореспонденцію з в'язниці, ці скарги не впливають з його первинної заяви до Суду, поданої 5 років тому, які сторони вже прокоментували. Суд вважає, що, таким чином, не є доречним розглядати ці питання окремо на даній стадії (див. рішення у справі *Nuray Sen v. Turkey*, від 30 березня 2004 року, № 25354/94, п. 200; *Skubenko v. Ukraine*, № 41152/98, від 6 квітня 2004 року).

II. ПРИЙНЯТНІСТЬ

A. Стаття 3 Конвенції

64. Заявник скаржився, що він став об'єктом нелюдського та такого, що принижує людську гідність, поводження: порушення статті 3 Конвенції. Зокрема, він стверджував, що не отримував необхідного медичного лікування та допомоги при захворюванні на туберкульоз при відбуванні покарання. Він також скаржився на те, що умови тримання в різних пенітенціарних закладах були незадовільними (розмір камер, в яких його утримували, кількість осіб в них, ліжка та санітарні умови, вентиляція, харчування, щоденні прогулянки, доступ до природного світла та повітря та інше). Він зазначив, що йому не надавали приписаних йому ліків та необхідної медичної уваги при захворюванні на туберкульоз. Стаття 3 зазначає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

1. Позиції сторін

65. Уряд вважає, що заявник не вичерпав усіх національних засобів захисту, доступних для нього за українським законодавством, до подання заяви до Суду. Зокрема, Уряд посилався на рішення у справі «Геннадій Науменко проти України» (№ 42023/98, п. 136, від 10 лютого 2004 року), в якому Суд дійшов висновку, що звернення до прокуратури в принципі є ефективним засобом захисту, передбаченим національним законодавством. В цьому рішенні Суд

також дійшов висновку, що рішення стосовно скарг, поданих до органів прокуратури, можуть бути переглянуті національними судами. Далі Уряд стверджував, що заявник мав окрему можливість подати цивільний позов стосовно порушення його прав під час його утримання Державним департаментом з питань виконання покарань з метою отримання відшкодування за завдану моральну та матеріальну шкоду. Уряд посилався на статті 248-1, 248-3, 248-7 Цивільного процесуального кодексу України та статті 440-1, 441 та 455 Цивільного кодексу України. Уряд також зазначив, що доступність таких засобів захисту було підтверджено рішенням Червоногвардійського районного суду міста Дніпропетровська від 1 листопада 2001 року, який відхилив вимоги позивача щодо компенсації, але детально розглянув їх.

66. Заявник не погодився.

2. Оцінка Суду

67. Суд нагадав, що мають бути вичерпаними лише ті засоби захисту, які є ефективними. Це обов'язок Уряду, який стверджує про невичерпання національних засобів захисту, довести Суду, що засіб захисту був ефективним та доступним в теорії та на практиці. Після виконання цієї вимоги заявник має довести, що засіб захисту, запропонований Урядом, було вичерпано, або з певних причин він був невідповідним або неефективним за обставин справи, або існували певні обставини, які позбавляли заявника від обов'язку дотримання цієї вимоги (див. рішення у справі *«Данкевич проти України»*, № 40679/98, п. 107, від 29 квітня 2003 року). Суд підкреслює, що п. 1 статті 35 Конвенції має застосовуватись з певною мірою гнучкості та без надмірного формалізму. Більше того, правило вичерпання національних засобів захисту не є абсолютним, та не має бути вжито автоматично. При розгляді того, чи було дотримано цього правила, необхідно зважити на існування формальних засобів захисту в правовій системі відповідної держави, на загальний правовий та політичний контекст, в яких вони діють, а також на особливі обставини справи та на те, чи вдався заявник до всіх доступних засобів захисту (див. рішення у справі *«Меріт проти України»*, № 66561/01, п. 58, від 30 березня 2004 року).

68. Суд підкреслює, що вирішальним питанням в оцінці ефективності засобу захисту стосовно скарги на погане поводження є можливість заявника подати скаргу до національних судів з цього питання з метою отримати пряме та своєчасне відшкодування, а не суто непрямий захист прав, гарантованих статтею 3 Конвенції. Цей засіб захисту може бути превентивним та компенсаторним в інстанціях, де особи скаржаться на погане поводження під час утримання та умови утримання.

69. Щодо першого припущення Уряду, що позов має бути подано до органів прокуратури, які є відповідальними за дотримання законності виконання рішень у кримінальних справах, Суд зазначає, що це не можна розглядати в якості ефективного та доступного засобу захисту, враховуючи те, що статус органів прокуратури за національним законодавством не передбачає ефективних гарантій для незалежного та безстороннього перегляду скарг заявника (див. рішення у справі «*Меріт проти України*», № 66561/01, п. 63, від 30 березня 2004 року; *mutatis mutandis* рішення у справі «*Невмержицький проти України*», № 54825/00, п. 116, ECHR 2005- ... (витяги), та «*Салов проти України*», № 65518/01, п. 58, від 6 вересня 2005 року). Більше того, Уряд не довів, що звернення до прокуратури пропонує вищезазначене превентивне чи компенсаторне відшкодування за звинуваченнями у поганому поводженні та умовах тримання, що суперечать статті 3 Конвенції.

70. Щодо інших скарг, які заявник міг подати, включаючи скарги до національних судів, Суд зазначив, що безсумнівно заявник скаржився лікарю пенітенціарної установи на свою хворобу, також адміністрація в'язниці була обізнана з фактом, що заявник страждає на туберкульоз. Отже, органи були достатньо обізані з ситуацією заявника та мали можливість вивчити умови тримання та, якщо можливо, запропонувати компенсацію. Тоді як правдивим є твердження, що заявник не використав можливостей, запропонованих Урядом, Суд зазначає, що проблеми, які постають з умов тримання, та недостатність відповідного медичного лікування мають структурну природу і стосуються не лише особистої ситуації заявника (див. ухвалу у справі «*Калашиков проти Росії*», № 47095/99, від 18 вересня 2001 року). Більше того, Уряд не продемонстрував, яке відшкодування національні суди чи інші державні органи могли запропонувати заявнику, зважаючи на економічні складності адміністрації в'язниці.

71. За цих обставин Суд вважає, що цю частину заяви не може бути відхилено з мотивів невичерпання національних засобів захисту. Не було виявлено інших мотивів стосовно неприйнятності заяви.

72. Суд вважає, що, в світлі позицій сторін, ця частина заяви зачіпає серйозні питання факту та права Конвенції, визначення яких вимагає вивчення суті.

В. Стаття 13 Конвенції

73. Заявник стверджував, що не мав в своєму розпорядженні ефективних засобів захисту в світлі статті 3 Конвенції, як вимагає стаття 13 Конвенції. Цим положенням передбачено наступне:

«Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть

Рішення у справі "Мельник проти України"

якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

74. У відповідь Уряд послався на свої подання вичерпання засобів національного захисту (див. параграф 65 вище).

75. З огляду на відхилення Судом зауважень Уряду щодо використання національних засобів захисту, позов заявника відповідно до статті 13 Конвенції має бути визнано прийнятним (див. параграфи 67–71 вище).

С. Пункти 1 та 3 (с) статті 6 Конвенції

76. Заявник скаржився відповідно до пунктів 1 та 3 (с) статті 6 Конвенції (та непрямо на пункт 3 (d) статті 6 Конвенції), що його було позбавлено юридичної допомоги у суді першої інстанції. Заявник зазначив, що через відсутність адвоката він не мав змоги подати апеляцію на рішення Вінницького районного суду. Він стверджує, що його право на доступ до суду, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції, було порушено. Він також скаржився відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції, що працівники міліції, включаючи таємного агента (*agent provocateur*), підбурювали його на скоєння злочину шляхом оперативної закупівлі наркотиків, та на те, що їх дії позбавили заявника права на справедливий суд від початку. Посилаючись на це положення, він стверджував, що його звинувачення є несправедливим. Він також скаржився на те, що не мав відповідного часу та можливостей підготувати свій захист, і те, що певні свідки не були допитані під час судового розгляду. Відповідні положення передбачають:

«1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

b) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;

с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або — за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника — одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

d) допитувати свідків обвинувачення або щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення...»

1. Зауваження сторін

77. Уряд стверджував, що цю скаргу має бути відхилено через невичерпання засобів національного захисту. Зокрема, Уряд стверджував, що заявник не порушив питання правового представництва в ході апеляційного провадження та не заперечив допит певних свідків або інші порушення його прав. Натомість заявник просив про пом'якшення покарання.

78. Заявник заперечив це. Він зазначив, що він не міг захищати себе, оскільки не має спеціальних юридичних знань та юридичного представника. Таким чином, він не міг ефективно оспорювати прийнятність доказів, наданих міліцією, чи відсутність правового представництва під час розслідування та судового розгляду. Більше того, його апеляція була складена в загальних термінах, з огляду на те, що він писав її сам, яка стосується лише вимоги відкласти винесення вироку та звільнити його з-під варти. Заявник зробив висновок, що він був не в змозі дотримати вимогу вичерпання національних засобів захисту без представника, оскільки позови є надто технічними та вимагали спеціальних юридичних знань.

2. Оцінка Суду

79. Суд зазначає, що заявнику не допомагав адвокат протягом кримінального провадження у справі. Вбачається, що заявник за власним бажанням відмовився від юридичного представництва, яке, в іншому випадку було б обов'язковим (стаття 45 колишнього Кримінально-процесуального Кодексу; надалі — «КПК»; параграф 44 вище). Стосовно можливості подання апеляції до Вінницького обласного суду стосовно оскарження рішення Вінницького районного суду від 23 травня 2000 року щодо питання, порушеного сторонами, Суд зазначає, що національне право припускало можливість апеляції і заявник ним скористався. В своїй ухвалі Вінницькій обласний суд відхилив вимогу заявника щодо пом'якшення вироку.

80. Суд зазначає, що українське право того часу зобов'язувало особу, яка вела слідство чи судовий розгляд, пояснити відповідачу його право на юридичне представництво (див. параграф 44 вище). Воно також зобов'язувало компетентні органи видати письмове пояснення системі правової допомоги (стаття 21 КПК; параграф 44 вище). В ході судового розгляду ці пояснення мають бути включені до протоколу суду. Відмову відповідача від правового представництва має бути зроблено у письмовому вигляді (стаття 46 КПК; параграф 44). КПК також передбачає, що невідповідність цим вимогам може призвести до скасування цього рішення судом апеляційної інстанції, і справу може бути повернуто на новий розгляд до суду першої інстанції

або на додаткове вивчення до слідчого органу (статті 370 КПК; параграф 44).

81. Суд вважає, що цих процесуальних гарантій було дотримано в даній справі. Отже, не можна сказати, що заявника було позбавлено правової допомоги на будь-якій стадії провадження, оскільки він чітко відмовився від цього права. Бажання дружини заявника мати громадського захисника після того, як провадження було завершено, шляхом подання протесту (protest) не призвело до відмови в юридичній допомозі стосовно визначення кримінального обвинувачення відповідно до статті 6 Конвенції (параграфи 20–22 вище).

82. За цих обставин Суд підтримує заперечення Уряду, що стосується правового представництва, заявник жодного разу не порушував цього питання в національних органах. Отже, ця частина заяви має бути відхилена через невичерпання засобів національного захисту відповідно до пп. 1 та 4 статті 35 Конвенції.

83. Суд також зважив на інші вимоги заявника відповідно до статті 6, але не бачить доказів того, що він порушував ці питання на будь-яких стадіях, за формою чи по суті, в суді першої інстанції чи під час апеляційного провадження. За цих обставин Суд має відхилити їх з подібних мотивів, які вказано вище — невичерпання засобів національного захисту — відповідно до пп. 1 та 4 статті 35 Конвенції.

D. Стаття 34 Конвенції

84. Заявник скаржився, що держава порушила його ефективне право на апеляцію. Зокрема, національні органи безпідставно відмовили адвокату заявника у побаченні з засудженим. Більше того, заявнику перешкоджали скаржитися до Європейського суду з прав людини стосовно справедливості судових проваджень у справі та умов утримання. Він посилався на статтю 34 Конвенції:

«Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права».

85. Уряд спростував ці твердження. Уряд зазначив, що заявника не було позбавлено можливості звертатися до Європейського суду з прав людини стосовно справедливості судових проваджень у справі та умов утримання.

86. Суд наголошує на надзвичайній важливості дієвості операційної системи подання петиції, гарантованої статтею 34 Конвенції: заявник або потенційні заявники повинні мати змогу вільно звернутися до Суду і не бути об'єктом жодного тиску з боку органів влади з метою

відкликання або зміни їх позовів (див. рішення у справах *Akdivar and Others v. Turkey*, від 16 вересня 1996 року, Reports 1996-IV, с. 1219, п. 105; *Kurt v. Turkey*, від 25 травня 1998 року, Reports 1998-III, с. 1192, п. 159).

87. В цьому контексті «тиск» включає не тільки прямий примус та залякування, а також інші непрямі дії чи контакти, покликані переконати чи відмовити заявників підтримувати заяву у Суді, такі як: невинуватена загроза кримінального чи дисциплінарного переслідування проти законного представника (вищезгадана справа *Kurt*, сс. 1192–1193, пп. 160, 164; рішення у справі *Sarli v. Turkey*, № 24490/94, пп. 85–86, від 26 травня 2001 року).

88. В даній справі представник заявника зазначив, що його контактам із заявником перешкоджала адміністрація в'язниці. Однак він не надав достатньо доказів щодо цього. Він надав 4 листи, два з яких з Вінницького районного суду від 25 березня та 2 квітня 2003 року, один — з апеляційного суду Вінницької області від 26 березня 2003 року та один з Пенітенціарної установи № 316/83, в яких його інформували про неможливість доступу до кримінальної справи, оскільки він не мав повноважень, як вимагає КПК, чи про те, що заявника було переведено до іншої виправної установи.

89. Суд вважає, що ці відмови не можна вважати перешкодами в світлі статті 34 Конвенції. Представник заявника отримав документи, необхідні для провадження в суді від Канцелярії Суду. В цьому контексті Суд зазначає, що заявник мав змогу подати заяву та зауваження. Він також продовжував спілкуватися з Судом без жодних перешкод.

90. В світлі вище наведеного Суд не вважає, що заявнику перешкоджали в здійсненні його права на подачу індивідуальної заяви. З цього випливає, що цю частину заяви має бути відхилено як таку, яка вочевидь необгрунтована відповідно до пп. 3 та 4 статті 35 Конвенції.

Е. Висновки щодо прийнятності

91. Суд вважає, що в світлі параграфів 71–71 та 75 вище позови заявника відповідно до статей 3 та 13 Конвенції має бути визнано прийнятними. Решту заяви визнати непринятною з підстав, зазначених вище (параграфи 83 та 90).

III. СУТЬ

A. Відповідність статті 3 Конвенції

1. Практика Суду

92. Суд нагадує, що стаття 3 Конвенції категорично забороняє тортури та нелюдське або таке, що принижує людську гідність, поводження чи покарання, незважаючи на обставини та поведінку жертви (див., наприклад, рішення у справі *Labita v. Italy* [GC], № 26772/95, п. 119, ECHR 2000-IV). Погане поводження має відповідати мінімальному рівню суворості в рамках статті 3. Оцінка цього мінімуму є відносною; залежить від всіх обставин справи, таких як тривалість лікування, фізичний та психічний вплив та у деяких випадках стать, вік та стан здоров'я жертви (див., серед інших, рішення у справі *Ireland v. The United Kingdom*, від 18 січня 1978 року, Series A № 25, с. 65, п. 162).

93. Позбавлення свободи часто тягне за собою пониження людської гідності. Ще не було сказано, що затримання після звинувачення як таке зачіпає питання, викладені в статті 3 Конвенції. Також цю статтю не можна тлумачити як таку, що містить загальне зобов'язання звільнити особу за станом здоров'я чи доправляти її до цивільної лікарні для отримання специфічної медичної допомоги. Тим не менш, відповідно до цього положення держава має забезпечити особу умовами утримання, які б не порушували її людську гідність, щоб спосіб та метод виконання міри покарання не зумовлювали страждання або труднощі такої міри, які б перевищували неминучий рівень страждань в'язня та щоб, з огляду на практичні вимоги ув'язнення, його здоров'я та добробут були забезпечені (див. рішення у справі *Kudła v. Poland* [GC], № 30210/96, пп. 92–94, ECHR 2000-XI). Оцінюючи умови утримання, треба брати до уваги кумулятивний ефект цих умов, а також специфічні твердження заявника (див. рішення у справі *Dougoz v. Greece*, № 40907/98, ECHR 2001-II).

94. Наявні 3 складові, які необхідно розглядати стосовно сумісності стану здоров'я заявника та умов його утримання: 1) медичний стан в'язня; 2) адекватність медичної допомоги, яка надається в умовах утримання; 3) доцільність утримання з огляду на стан здоров'я заявника (див. рішення у справі *Mouisel v. France*, № 67263/01, пп. 40–42, ECHR 2002-IX).

2. Зауваження Уряду

95. Уряд зазначив, що твердження заявника стосовно відсутності належного харчування є безпідставними. Він стверджував, що під час тримання заявника в Вінницькій в'язниці № 1 його годували у

відповідності з встановленою на той час законом нормою, в 2000 році, калорійністю 2846,73 кілокалорій. Пізніше він отримував їжу у відповідності до норм, затверджених Кабінетом Міністрів України від 27 грудня 2001 року (див. параграф 45 вище). Середня енергетична цінність його їжі дорівнювала 3100–3150 кілокалорій на день.

96. Уряд стверджував, що, перебуваючи в Пенітенціарній установі № 316/83, заявника утримували разом з 15 іншими в'язнями в камері № 26 розміром в 44,7 кв. м. Кожен в'язень має 2,98 кв. м особистого простору. Камера належним чином провітрювалася свіжим повітрям, а в'язні мали доступ до денного світла. Заявник мав щоденні прогулянки на свіжому повітрі. Він також мав змогу приймати душ та прати одяг раз на тиждень. Уряд також додав, що заявник мав змогу робити фізичні вправи на подвір'ї в'язниці та проводити необмежений час на свіжому повітрі протягом годин, не призначених для сну. Їжа, яку надавали заявнику, відповідала вимогам постанови Кабінету Міністрів України від 16 червня 1992 року № 336 (див. параграф 46 вище), з енергетичною цінністю 2900–3000 кілокалорій в день.

97. Уряд стверджував, що під час утримання в Пенітенціарній установі № 5 заявник знаходився в загальній спальні № 1 з 12 іншими в'язнями. Заявник мав окреме ліжко та необхідні меблі. Спальня мала вільний доступ до сонячного світла через вікна розміром 1,2 на 1,5 метри, а також природну вентиляцію та електрику. Заявник мав змогу щоденно мати прогулянки та проводити необмежену кількість часу, окрім годин, призначених для сну.

3. Зауваження заявника

98. Заявник зазначав, що під час утримання в Вінницькій в'язниці № 1 від 29 вересня до 18 жовтня 2000 року його утримували в камері № 26, розрахованій на 24 особи. Проте заявник стверджує, що в камері знаходилося близько 60 осіб, деякі з них були хворі на туберкульоз та СНІД. В'язні спали на металевих ліжках. В'язні спали в них по чергово. Камера була брудною та заповненою паразитами, тарганами та клопами. Заявник не мав доступу до денного світла та свіжого повітря та мав приблизно 1–1,5 кв. м власного простору. Йому не надавалось належне харчування.

99. Пізніше, за словами заявника, в період з 18 жовтня до 31 жовтня 2000 року, під час переведення з Вінницької в'язниці № 1 до Пенітенціарної установи № 316/83 заявника було поміщено в відділ для сну, розрахований на 12–15 осіб. Спеціальні потяги, призначені для транспортування затриманих та засуджених, не мають доступу до денного світла та належного постачання питної води. В якості їжі заявник отримував лише хліб та воду. Він скаржився на те, що з його прибуттям до Пенітенціарної установи № 316/83 його не було оглянуто лікарем на можливість захворювання на туберкульоз.

100. Заявник скаржився, що під час утримання в Пенітенціарній установі № 316/83 з 31 жовтня 2000 року до 23 квітня 2001 року, до моменту його переведення до міжрегіональної лікарні з лікування туберкульозу для засуджених (Пенітенціарна установа № 5), його денний раціон не відповідав його потребам чи встановленим нормам. Заявник зазначав, що більшість харчових продуктів надходила від родичів засуджених. Зокрема, заявник отримав 20 посилок (до 10 кг кожна) протягом трьох з половиною років ув'язнення. Він не отримував ліків від своїх родичів з того моменту, оскільки це було заборонено. Більше того, перебуваючи в лікарні Пенітенціарної установи № 5, він страждав від низького рівня альбуміну, що доводить про неотримання заявником достатньої кількості м'яса, жиру, молока та ін. в денному харчуванні. Він зазначив, що держава встановила денну фінансову норму на харчування в'язнів, яка дорівнює 1,77 гривень (0,33 ЄВРО). Медичні витрати на утримання осіб, хворих на туберкульоз, складають 13 гривень (2 ЄВРО).

4. Оцінка Суду

101. Суд вважає, що наступні 3 складові скарг заявника відповідно до статті 3 Конвенції потребують розгляду за суттю:

- по-перше, скарги заявника на перенаселення у камерах в'язниці;
- по-друге, скарги заявника стосовно невиконання національними органами зобов'язання попереджати, діагностувати та лікувати туберкульоз в належний час;
- по-третє, скарги заявника стосовно відсутності належного харчування, вентиляції, щоденних прогулянок чи умов санітарії.

(а) Перенаселення камер в'язниці

102. В даній справі Суд зазначає, що протягом періоду утримання заявника в Вінницькій в'язниці № 1 з 29 вересня до 18 жовтня 2000 року розмір його камери становив 44,7 кв. м. Уряд стверджує, що в камері утримувалось 15 в'язнів, заявник — 60. Уряд та заявник стверджували, що кожен з затриманих мав 1–1,5 кв. м (за словами заявника) та 2,98 кв. м (за твердженнями Уряду) особистого простору. Щодо умов тримання заявника в Пенітенціарній установі № 316/83 з 31 жовтня 2000 року до 19 квітня 2001 року, його утримували разом з 32 іншими в'язнями. Подібними були умови утримання заявника і в Снігурівській Пенітенціарній установі № 5. Під час його перебування в цих пенітенціарних установах він мав приблизно 2–2,5 кв. м житлового простору (як встановлено законодавством).

103. Суд не вважає за потрібне вирішувати суперечку між Урядом та заявником з приводу розміру камер. Подані цифри свідчать, що в будь-який час особистий простір заявника в камері становив 1–2,5 кв. м. В цьому зв'язку Суд нагадує, що КПТ встановлює 7 кв. м. на в'язня

в якості приблизної бажаної норми розміру камери утримання (див. Другу Загальну Доповідь — СРТ/Inf (92) 3, п. 43), тобто 56 кв. м для 8 в'язнів (див. параграф 47 вище). Таким чином, на думку Суду, камери, де утримували заявника, були постійно надто переповнені. Цей стан речей підіймає питання в рамках статті 3 Конвенції (див. рішення *Kalashnikov v. Russia*, № 47095/99, п. 97, ECHR 2002-VI).

(б) Невиконання національними органами зобов'язання попереджати, діагностувати та лікувати захворювання заявника на туберкульоз

104. Суд зазначає, що з зауважень сторін вбачається, що у заявника виявлено захворювання на туберкульоз майже два з половиною місяці після того, як він вперше поскаржився на ускладнене переривчасте дихання та слизовий кашель (див. параграф 33 вище). Суд вважає, що неточність попереднього діагнозу від 13 та 14 квітня 2001 року підтверджує скарги заявника щодо неадекватності наданої медичної допомоги, невиявлення захворювання в короткий термін чи нездійснення ізоляції заявника та надання йому адекватного та своєчасного лікування (див. параграфи 33–34 вище).

105. Більше того, після прибуття до Пенітенціарної установи № 316/83 заявника не оглянув лікар на предмет можливого захворювання на туберкульоз (див. параграф 20 вище). До затримання заявник не страждав на жодну з хвороб легенів (про що свідчить медичний огляд від 29 вересня 2000 року; див. параграф 25 вище). Після встановлення діагнозу захворювання на туберкульоз в червні 2001 року його оглядали більш регулярно та перевели до спеціальної пенітенціарної установи для в'язнів, які страждають на туберкульоз, де його лікували від цієї хвороби та для попередження рецидиву до 11 серпня 2003 року. Стан здоров'я заявника почав покращуватися в жовтні 2001 року. Проте тривале лікування від туберкульозу призвело до побічних ефектів, таких, як погіршення зору та головокружіння (параграф 38 вище).

106. На думку Суду, вищезгадані обставини дозволяють зробити висновок, що заявник не отримав необхідної та своєчасної допомоги, з огляду на серйозність захворювання та наслідки для його здоров'я.

(в) Недостатність належного харчування, вентиляції, щоденних прогулянок та адекватних умов санітарії та гігієни

107. Суд вважає, що, незважаючи на те, що заявнику дозволено щоденні прогулянки на свіжому повітрі протягом години у в'язниці № 1 м. Вінниці, решту часу він утримувався у камері в рамках обмеженого особистого простору. Щодо його утримання в Пенітенціарній установі № 5 Суд зазначає, що заявник мав необмежений доступ до майданчиків для прогулянок на свіжому повітрі. Проте той факт, що заявник лише раз на тиждень мав змогу

приймати душ та прати білизну, викликає занепокоєння щодо умов гігієни та санітарії з огляду на скупчення в'язнів. Такі умови могли погіршити стан здоров'я заявника.

108. Щодо скарг заявника на невідповідне харчування Суд вважає, що сторони погодились, що рівень харчування відповідає встановленим нормам. Через відсутність доказів протилежного Суд дійшов висновку, що заявник отримував належне харчування. Його їжа надходила посилками від родичів.

109. Беручи до уваги вищезгадані фактори, Суд дійшов висновку, що санітарні умови, в яких утримувався заявник, є незадовільними і вони спричинили погіршення стану здоров'я заявника.

(г) Висновки Суду

110. Суд вважає, що в даній справі відсутні ознаки того, що мав місце позитивний намір пониження заявника чи намір піддати його поведженню, що суперечить статті 3 Конвенції. Проте відсутність подібної мети не виключає порушення статті № 3 Конвенції (див. рішення у справі *Peers v. Greece*, № 28524/95, п. 74, ECHR 2001-III). Суд вважає, що умови тримання заявника з 28 вересня 2000 року до нинішнього часу (більше ніж 5 років) спричинили психічні та фізичні страждання, пониження його людської гідності та пробудження в ньому почуття пониженості.

111. В світлі вищенаведених висновків щодо перенаселення, невідповідного медичного лікування та незадовільних санітарних умов (параграфи 103, 106 та 109 вище) Суд вважає, що тримання заявника протягом всього часу в подібних умовах призвело до поведження, що понижує людську гідність.

112. Відповідно має місце порушення статті 3 Конвенції.

В. Відповідність статті 13 Конвенції

113. Суд зазначає, що стаття 13 Конвенції гарантує доступність на національному рівні засобів захисту з метою посилення суті прав та свобод, що містяться у Конвенції, в будь-якій формі, за якої вони можуть бути захищені в національному правовому порядку. Дія статті 13, отже, полягає в тому, щоб національний засіб захисту відповідав суті «небезпідставної скарги» за Конвенцією та гарантував належну допомогу (див. рішення у справі *Kudla v. Poland*, цитоване вище, п. 157).

114. Межа зобов'язань Договірних Держав за статтею 13 коливається в залежності від природи скарги заявника. В будь-якому випадку засіб юридичного захисту, якого вимагає стаття 13, має бути «ефективним» як на практиці, так і за законодавством.

115. Беручи до уваги свої попередні висновки щодо вичерпання засобів національного захисту (параграфи 68–74 вище), Суд вважає, що Уряд не продемонстрував можливість за українським законодавством для заявника скаржитися на умови тримання чи не довів того факту, що засоби захисту, які були йому доступні, були ефективними, наприклад, що вони могли попередити порушення права (виникнення чи продовження) чи що вони могли надати відповідне відшкодування.

116. Суд зробив висновок, що мало місце порушення статті 13 Конвенції стосовно відсутності ефективного та доступного засобу захисту відповідно до національного права стосовно задоволення скарг заявника на лікування та умови тримання.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

117. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Шкода

118. Заявник вимагав 3 000 000 грн (три мільйони гривень)¹ компенсації матеріальних збитків, що обчислено з вартості посилок, надісланих йому під час утримання. Він також вимагав 483 625 грн² в якості компенсації нематеріальної шкоди, включаючи втрату зарплатні та моральні страждання.

119. Уряд не погодився та зазначив, що ці вимоги надмірні та безпідставні.

120. Суд зазначає, що вочевидь мала місце помилка стосовно вимоги заявника про відшкодування матеріальної шкоди, яку треба читати як 3000 грн³. Проте Суд нагадує, ще раніше було визначено, що заявник отримував відповідне харчування під час утримання (див. параграф 108 вище) і, отже, не було жодних порушень (див. параграфи 109 та 111 вище). Таким чином, Суд відхиляє вимогу заявника про відшкодування матеріальної шкоди (порівняйте рішення у справі «Невмержицький проти України», № 54825/00, п. 142, ECHR 2005- (...) витяги).

¹ 488 335 Євро.

² 78 723,6 Євро.

³ 488,34 Євро.

Рішення у справі "Мельник проти України"

121. Щодо відшкодування нематеріальної шкоди Суд нагадав про порушення статей 3 та 13 Конвенції в даній справі. Зважаючи на свою практику та вирішуючи на засадах справедливості, Суд присуджує заявнику 10 000 ЄВРО в цьому аспекті (див. рішення у справах *Peers v. Greece*, № 28524/95, п. 88, ECHR 2001-III, *Khokhlich v. Ukraine*, № 41707/98, п. 228, від 29 квітня 2003 року).

В. Судові витрати

122. Заявник, зазначаючи, що його представник отримав 400 ЄВРО за схемою юридичної допомоги Суду, що пішло на покриття витрат на кореспонденцію та підготовку зауважень, вимагає додаткових сум для винагороди адвокату.

123. Уряд не погодився.

124. Суд зазначає, що безсумнівно заявник витратився на юридичні формальності і поніс певні витрати на суму більшу, ніж допомога, яку він отримав. Зваживши на наявну інформацію та вирішивши на засадах справедливості, Суд признає заявнику додаткових 500 ЄВРО на витрати.

С. Відсотки в разі несвоєчасної сплати

125. Суд вважає, що пеня, яка нараховуватиметься у разі несвоєчасної сплати, дорівнює граничній позичковій ставці Європейського центрального банку плюс три відсотки.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* скарги заявника за статтями 3 та 13 Конвенції прийнятними та решту заяви непринятною;
2. *Постановляє*, що у цій справі було порушення статті 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що у цій справі було порушення статті 13 Конвенції;
4. Вирішує, що:
 - а) протягом трьох місяців від дати, коли рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна виплатити заявникові наступні суми, що мають бути конвертовані у національну валюту держави-відповідача на день виплати:
 - i) 10 000 ЄВРО (десять тисяч ЄВРО) відшкодування нематеріальної шкоди;
 - ii) 500 ЄВРО (п'ятсот ЄВРО) відшкодування витрат;

Рішення у справі "Мельник проти України"

ііі) будь-які податки, що можуть бути нараховані на зазначені вище суми;

б) після закінчення вищезазначених трьох місяців і до остаточного розрахунку на вказану суму нараховуватиметься відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, що діятиме протягом періоду несплати, плюс три відсотки;

5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Викладено англійською і повідомлено в письмовій формі 28 березня 2006 року згідно з пунктами 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

С. Найсміт
Заступник Секретаря секції

Ж.-П. Коста
Голова секції

<http://www.minjust.gov.ua/files/Melnik30102006.zip>